

TL 1041 Kuzey-Doğu (Sibirya) Diyalekt Alanı

Öğretim Üyesi: Dr.Öğrt.Üyesi Mustafa Can Teziç.

7. Hafta

Tuva'da Diyalekt Çeşitliliği ve Yazı Dilinin İnşası

Tarihsel ve Teorik Bakış (I)

Tarihsel olarak farklı devlet ve imparatorlukların egemenliği altında kalan günümüz Tuva Cumhuriyeti siyasi olarak görece bir coğrafi bütünlüğe ilk olarak Oran-Hay adı altında Jungar Han zamanında ulaşmıştır.

1758 yılında Uryanhay'ın Mançu-Çin yönetimi altına girmesi ile birlikte idari kurumlarının da inşa edildiği siyasi bir coğrafya olmuştur. Bu siyasi yapılanma ile birlikte Uryanhay Mançu-Çin imparatorluğunun egemenliği içerisinde kuzey batı Moğolistan ile beraber geniş bir idari yapının parçası haline gelmiştir. Uryanhay kuzeybatı Moğolistan ile bir idari yapı haline gelirken aynı zamanda Uryanhay'ın içerisi de o güne kadar fiziki coğrafyada görülmeyen bir siyasi yapılanma ile karşı karşıya kalmıştır. Bu idari yapılanmaya daha yakından bakıldığı zaman Uryanhay temelde dokuz idari kojun'a ayrılırken, bu kojun'lar da kendi içerisinde üç veya dört Sumona ayrılmaktadır. Bu idari yapılanmanın daha alt kademelerinde ise sumono'ları oluşturan arban' lar bulunmaktadır.

Bu idari yapılanma içerisinde yaşayan halk görece-yerleşik hayata geçilmeye Mançu-Çin İmparatorluğu yöneticilerince zorlanmıştır.

Sonuç olarak, görece yerleşik hayata geçiş (grupların idari sınırlar içerisinde bulunma zorunluluğu) aynı zamanda daha önceleri fiziki coğrafyayı farklı şekilde algılayan farklı soy gruplarını hatta farklı dil gruplarına ait soy gruplarını da bir arada yaşamaya zorlamıştır. Bu idari yapılanmanın gerek sosyal hayat gerekse aidiyet üzerine etkisi ise Törel olarak farklı grupların bir arada

yaşadıkları toprak temelinde bir soy anlayışı geliştirmelerine yol açarak bölgenin etnik olarak homejenizasyonuna yardımcı olmuştur.

İdari yapılara ayrılan Uryanhan bölgesi 1911 yılına kadar Mançu-Çin İmparatorluğunun bir parçası olarak kalmıştır. 1911 yılı içerisinde Çin İmparatorluğu içerisinde ortaya çıkan Sinhay devrimi neticesinde Mançu-Çin İmparatorluğu kargaşa ortamına düşmüş ve akabinde gerek Moğolistan'daki gerekse Uryanhay'daki Çin karşıtı isyanlar sonucu her iki bölgede Çin'den bağımsızlığını almıştır

1911 ile 1921 yılları arasında ise Uryanhay'da politik bir belirsizlik hüküm sürmüştür. Bu süreç içerisinde Uryanhayın Moğolistan veya Rusya İmparatorluğuna dâhil olması konusu bölgede tartışmalara yol açmıştır. Sonuç olarak 1914 yılında Uryanhay gönüllü olarak Rus İmparatorluğunun himayesini kabul ederken, 1917 devrimi ve hemen arkasından patlak veren iç savaş Rusya İmparatorluk sınırlarını ve çevre bölgeleri sarmıştır. Bu süreç içerisinde Uryanhay bölgesi yeniden politik belirsizlik süreci içerisine girmiş olsa da 1921 yılında Uryanhay Tannu Tuva Halk Cumhuriyeti adı ile bağımsızlığını ilan etmiştir.

Her ne kadar günümüz Tuva Cumhuriyeti 1921 yılında bağımsızlığına kavuşmuş olsa da, ulusal bütünleşme ve ulusal aidiyet konusu 1921 sonrasına kadar sorunlu bir halde devam etmiştir. Özellikle 1914 öncesi Toju ve Salçak kojunlarının Moğolistan ile birleşme kararı ile kuzey kojunlarının Rus İmparatorluğu ile birleşme kararı çatışırken, bu çatışma 1921 sonrası bölgede çıkan isyanlarda kendini çok daha ağır hissettirmiştir. Bu dönem içerisinde bölgede çıkan isyanlarda kullanılan sloganlar ve beraberinde millî bütünlüğün karşısında dini bir aidiyetin önderliğinde Moğolistan ile birleşme istekleri o

zamana kadar ulusal aidiyetin oluşması ve aidiyet konusundaki öncelik hakkında sorunları da karşımıza çıkarmaktadır.

Toplum ve aidiyet kavramlarına daha yakından bakıldığında toplumlarında da kişiler gibi farklı aidiyetlerinin bulduklarını görmekteyiz. Bunlar etnik, sub-etnik, bölgesel veya dini aidiyetler olabildiği gibi bölge üzerinde kan bağı üzerinden örgütlenmiş soy grupları da olabilmektedir. Özellikle Tuva örneğinde millî cumhuriyet öncesi ve sonrasında soy ve dini aidiyetlerin karşımıza görece güçlü bir şekilde çıktığını görmekteyiz. Bu aidiyetlerin her hangi birinin diğerlerinin önüne geçmesi ise sosyal yapıya bağlı olarak değişebilmektedir.

Ulusal aidiyetler etnik aidiyetlerden farklı olarak siyasi plan ve programlama gerektirmekte olup bu süreç Appadurai tarafından inşa edilmiş özcülük (ing. Constructed primordialism) olarak da tanımlanmaktadır. Modern ulus devletlerin amaçları egemenlik alanları içerisindeki nüfusu homojenize ederken ulusal aidiyetin veya kimliğin diğer kimlikler veya aidiyetlerin önüne geçmesini amaçlamaktadır.

E. Gellner (2006) modern ulus olgusuna bir devletin sınırları içerisinde toplumun kültürel bir birlik içerisinde birleşmesi olarak yaklaşmıştır. E. Gellnere göre ulus devlet ortak kültür ve politik birliğin bir aracı iken, modern uluslar ise sosyal bir olgu olarak tüm vatandaşların modern devlet tarafından inşa edilen yüksel kültür çerçevesinde homojenleşmesi olarak görülmektedir.

E. Gellner'e göre orta çağ feodal toplumundan endüstri toplumuna geçiş süreci aynı zamanda toplumdaki sosyo-kültürel yapıda derin değişimlere yol açmıştır. Bu değişim süreci içerisinde devlet üretim sürecini güçlendirmek ve iş gücündeki sürekliliği sağlayabilmek amacı ile modern eğitim metotları ile egemenlikleri altındaki nüfusa ulaşmaktadır.

Devletin yürütmüş olduğu standardize edilmiş dil politikaları yine eğitim yolu ile standardize edilen kültür politikaları ile desteklenmektedir. Bu olgu aynı zamanda modern ulusları ve ulusal aidiyetleri de beraberinde getirmiştir. Tarihsel olarak bu yapılanma feodal döneme mahsus bir birinden görece kopuk ve izole grupları bir araya getirerek toplumsal homojenizasyon sonucu ulusal aidiyet ve kimliklerin diğer aidiyetlerin önüne geçmesine yol açmıştır.

Diğer taraftan gerek konumuz olan Tuva'da gerekse Sovyetler Birliğinin ideolojik olarak etkin olduğu tüm coğrafya da ulusal sınırlar, aidiyetler ve kimlikler yukarıda bahsi geçen süreçten daha karmaşık olarak Sovyet ideolojisinin içinde bulunduğu sosyal sorunları aşmak için şekillendirdiği bir sosyal-tarihsel süreç içerisinde geçmiştir.

Sovyetler Birliğinin devrim sonrasında sosyolojik olarak içerisinde bulunduğu açmaz Sovyet egemenliği altındaki topraklardaki farklı etnik gruplar arasındaki tarihsel gelişim süreçleri içerisindeki farklılıklardır. Bu sosyolojik farklılık klasik Marksist anlayışın kapitalizmden sosyalizme işçi devrimi ile geçişi öngörüsünün önünü kapamakta idi. Doğal olarak bu sorun Sovyetler Birliğini kendi geçiş formülünü bulmaya zorlamıştır.

Millet olgusunu enternasyonalist bir çerçeve içerisinde ele alan Sovyetler Birliği milliyetler politikasını gerek Tuva da gerekse diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde form olarak millî, içerik olarak sosyalist temeller üzerine inşa etmiştir.

Milliyetler sorununu “ulusal sorun” adı altında çözme yoluna giden Sovyet iktidarı endüstrileşme, üretimde kolektivizasyon ve kültür devrimi gibi olguları bir araya getirildiği ara bir formül ile çözmeye çalışmıştır. Bu düşünceden yola çıkan Sovyet iktidarı önce her bir etnik grubun ekonomik, kültürel ve sosyal problemlerini sosyalist yöntemler ile çözerek milletleşmesini daha sonrada

sosyal ve kültürel olarak bir birleri ile eşit hale gelen milletlerin sosyalizm çatısı altında birleşeceği varsayımında bulunmuştur.

Bu fikir doğrultusunda millî cumhuriyetlerin, otonom veya muhtar bölgelerin kurulma süreci başlamıştır. Kurulan etnik temelli millî cumhuriyetler içerisinde milletler sosyalist prensipler içerisinde kendi sosyal, ekonomik ve kültürel seviyelerini geliştireceklerdir. Tarihsel olarak gelişmişlik seviyeleri eşit, etnik, ekonomik, kültürel, dini ve sınıfsal ayrılıkları aşmış milletlerin işçilerinin sosyalizm etrafında birleşeceği öngörüsü millî ve enternasyonel olmak üzere iki zıt olguyu Sovyet milliyetler politikası içerisinde birleştirmiştir. Yani sosyalizm temelinde inşa edilen “sosyalist-milliyetlerin” işçileri diğer “sosyalist-milliyetlerin” işçileri ile birleşecekleri için Sovyet milliyetler politikası çerçevesinde millet olgusu komünist topluma geçiş süreci içerisinde rol alan geçici bir olgu olarak görülmektedir.

Milliyetler politikasının pekiştirilmesi amacı kapsamında -Yerlileşme (Korenizatsiya)- siyasetleri farklı cumhuriyetler içerisinde uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle 1934-1935 yıllarına gelindiğinde her bir cumhuriyette yerli kadroların (nemanclatura) yetiştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu politika çerçevesinde yetişen millî elitlerin birinci görevi kendi cumhuriyetlerinde sosyal koşullara göre sosyalizmi uyarlamaktır. Dolayısı ile böyle bir politikayı hayata geçirip istenilen sosyalist içerikli millî insan tipini ortaya çıkarmak sosyalist olan devletin üst kültürü ile millî üst kültürün bütünleştirilmesini gerektirmektedir. Bu plan çerçevesinde ilk başta millî yazı dilleri inşa edilirken akabinde bu politika eğitim, basın – yayın, müzeler ve millî folklorun inşası adımları ile de temellendirilmiştir. Böylelikle etnik kültürün sosyalist fikirler doğrultusunda tekrardan ele alınıp işlenmesi ile birlikte yerli nüfusun Sovyet devletine entegrasyonunun sağlanması amaçlanmıştır.

Kaynak:

Teziç M.C. Sovyet Döneminde Tuva “Yüksek Kültürü’nin” İnşası // Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2018 Güz (29), 141-168.